

УЧАСТЬ ПЕРЕКЛАДАЧА В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ ЯК ГАРАНТІЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАСАДИ МОВИ СУДОЧИНСТВА В АДМІНІСТРАТИВНИХ СУДАХ

Савчук Роман Михайлович - директор Івано-Франківського юридичного інституту Національного університету «Одеська юридична академія» (Україна)
УДК 342.922:347.994 (477)

Articolul examinează participarea unui traducător la procedurile administrative ca o garanție pentru asigurarea principiului limbajului de procedură în instanțele administrative. Se constată că traducătorul este un participant care nu are interes legal în rezultatele soluționării problemei administrative; contribuie la administrarea justiției; deține cunoștințe specifice. Având în vedere faptul că statul, reprezentat de autoritățile de stat, care acționează ca parte obligatorie în procedurile administrative, autorul susține poziția privind asigurarea dreptului celeilalte părți la utilizarea serviciilor gratuite a unui interpret în procedurile administrative, indiferent de capacitatea sa de a plăti pentru astfel de servicii.

В статье исследовано участие переводчика в административном судопроизводстве в качестве гарантии обеспечения принципа языка судопроизводства в административных судах. Установлено, что переводчик является участником, не имеющий юридической заинтересованности в результатах разрешения административного дела; способствует осуществлению правосудия; имеет специальные знания. Учитывая то, что обязательной стороной административного судопроизводства выступает государство в лице органов государственной власти, автором поддержана позиция об обеспечении права на бесплатное пользование услугами переводчика для другой стороны административного судопроизводства независимо от ее способности оплатить такие услуги.

The article is dedicated to research of the of the participation of an interpreter in administrative justice as a guarantee of providing the basis for the language of proceedings in administrative courts. It is established, that the translator is a participant, who has no legal interest in the results of the decision of the administrative case; promotes to the administration of justice; has special knowledge. Taking into account the fact, that the state in the person of state authorities is the obligatory side of administrative justice, the author is supported the position to ensure the right to use the services of a translator free of charge for the other party of administrative justice regardless of his ability to pay for such services.

Постановка проблеми. Відповідно до ст. 15 КАС України, мова адміністративного судочинства визначається ст. 14 Закону України «Про засади державної мовної політики» [8]. Відповідно до статті ст. 14 Закону України «Про засади державної мовної політики» від 03.07.2012 р. № 5029-VI, судочинство в Україні в адміністративних справах здійснюється

державною мовою. У межах території, на якій поширена регіональна мова (мови), що відповідає умовам ч. 3 ст. 8 цього Закону, за згодою сторін суди можуть здійснювати провадження цією регіональною мовою (мовами) [16]. При цьому, згідно зі ст. 12 Закону України «Про судоустрій та статус суддів» від 02.06.2016 р. № 1402-VIII, суди використовують

ють державну мову в процесі судочинства та гарантують право громадян на використання ними в судовому процесі рідної мови або мови, якою вони володіють [17]. Частини 3 і 4 статті 14 Закону України «Про засади державної мовної політики» від 03.07.2012 р. № 5029-VI передбачають подання до суду письмових процесуальних документів і доказів, викладених державною мовою або регіональною мовою (мовами), з перекладом, у разі необхідності, на державну мову, а також забезпечують особам, що беруть участь у розгляді справи в суді, право вчиняти усні процесуальні дії рідною мовою або іншою мовою, якою вони володіють, користуючись послугами перекладача у встановленому процесуальним законодавством порядку [16]. Окрім того, ч. 6 вказаного закону визначено, що судові документи відповідно до встановленого процесуальним законодавством порядку вручаються особам, які беруть участь у справі, державною мовою, або в перекладі їх рідною мовою або іншою мовою, якою вони володіють [16].

Вказані положення визначають зміст засади мови судочинства в адміністративному провадженні, елементами якої є: 1) здійснення адміністративного судочинства державною мовою або, за згодою сторін, регіональною мовою; 2) забезпечення особам, що беруть участь у розгляді справи в суді, право вчиняти усні процесуальні дії рідною мовою або іншою мовою, якою вони володіють; 3) забезпечення особам, які не володіють мовою судочинства можливості користуватися послугами перекладача; 4) забезпечення вручення судових документів особам, які беруть участь у справі в перекладі їх рідною мовою або іншою мовою, якою вони володіють. Процесуальною гарантією практичної реалізації положень засади мови судочинства в адміністративних судах є участь перекладача.

Питання участі перекладача в адміністративному судочинстві висвітлені у працях І.А. Балюк, В.М. Бевзенка, Е.Ф. Демського, С.В. Ківалова, Р.О. Куйбіди, Т.О. Коломойця, О.М. Михайлова, Т.А. Остапенко та інших вітчизняних науковців. Проте, вчені лише фрагментарно досліджують його місце серед інших учасників адміністративного судочин-

ства, окремі елементи процесуального статусу, підстави залучення чи відводу в адміністративному судочинстві.

Постановка завдання. Метою статті виступає теоретико-правова характеристика участі перекладача як гарантія забезпечення засади мови судочинства в адміністративних судах.

Результати дослідження. Перекладач – це фактично «комунікативна ланка» між учасниками адміністративного судочинства, особа, яка надає лінгвістичну (мовну) допомогу, що усуває лінгвістичні (мовні) перепони в адміністративному судочинстві [10, с. 69]. Без перекладача неможливо створити належні умови комунікації між учасниками провадження у справі, якщо деякі з них не володіють мовою судочинства [11]. Процесуальні дії перекладача слугують засобом закріплення доказів і способом спілкування між суб'єктами процесуальної діяльності [20, с. 90-91].

КАС України визначений процесуальний статус перекладача як іншого учасника адміністративного процесу (поряд з секретарем судового засідання, судовим розпорядником, свідком, експертом, спеціалістом (ст. 62 КАС України). Аналізуючи положення глави 5 КАС України, ряд науковців цілком обґрунтовано дійшли висновку, що законодавець провів поділ на групи учасників адміністративного процесу за підставою наявності в них юридичної заінтересованості у результатах розв'язання адміністративної справи: 1) особи, які заінтересовані в результаті розгляду справи; 2) особи, які не мають юридичної заінтересованості у результатах вирішення адміністративної справи. При цьому, як вказують вчені, особи, які беруть участь у справі, реалізують надані їм процесуальні права та обов'язки в адміністративному процесі для того, щоб досягти певного правового результату, в якому вони заінтересовані [1, с. 86-87; 9, с. 126-127; 13, с. 66].

Науковці, досліджуючи процесуальний статус учасників (суб'єктів) адміністративного процесу за різними критеріями класифікації, перекладача відносять до: 1) осіб (суб'єктів), які сприяють здійсненню правосуддя [5, с. 127-128; 3, с. 69-71; 2, с. 100]; 2) до-

поміжних учасників адміністративного судочинства [14].

По-різному підходять науковці до визначення ролі перекладача, здійснюючи розподіл інших учасників адміністративного процесу (секретар судового засідання, судовий розпорядник, свідок, експерт, спеціаліст, перекладач). Так, І.І. Діткевич, класифікуючи інших учасників адміністративного судочинства, пропонує поділити вказаних суб'єктів на певні групи. До першої групи вчена зараховує свідків, експертів, спеціалістів, оскільки вони в адміністративному процесі є джерелом встановлення судом фактичних обставин справи. До другої групи, на переконання дослідниці, входить перекладач та особа, яка надає правову допомогу. Їх діяльність спрямована на забезпечення належного розгляду та вирішення адміністративної справи [6, с. 186]. Н.В. Александрова та Р.О. Куйбіда інших учасників адміністративного судового процесу за роллю у судочинстві умовно поділяють на дві групи, а саме на: 1) осіб, які обслуговують адміністративне судочинство (секретар судового засідання, судовий розпорядник, перекладач); 2) осіб, які сприяють розгляду справи (свідки, експерти, спеціалісти) [13, с. 74; 7, с. 291-292, 374]. Схожу позицію відстоює Т.О. Коломoeць [10, с. 68].

Найбільш детально класифікацію учасників адміністративного судочинства здійснив О.М. Михайлов за трьома критеріями: за формою провадження, в якому беруть участь; за наявністю державно-владних повноважень; за способом залучення до розгляду адміністративної справи [12, с. 74-76]. При цьому у межах другого критерію класифікації автор виділяє кілька окремих критеріїв. Не вдаючись загалом до відтворення всієї системи поділу учасників адміністративного судочинства, поданої автором, зазначимо, що відповідно до цієї класифікації перекладачу відводиться роль особи, яка не наділена державно-владними повноваженнями; не має юридичної заінтересованості; має спеціальні знання; не належать до апарату суду; залучається до участі у справі (не ініціює власний вступ); до якої не може бути застосовано захід процесуального примусу (привід).

Аналізуючи викладене, цілком підтримуємо позицію науковців про доцільність законодавчого поділу учасників адміністративного судочинства за підставою наявності в них юридичної заінтересованості у результатах вирішення адміністративної справи. Оскільки, як вказують науковці, саме ознака наявності юридичного інтересу в результаті справи первинно відрізняє осіб, які беруть участь у справі, від інших учасників адміністративного процесу [1, с. 86-87; 9, с. 126-127; 13, с. 66]. Що стосується перекладача, то він є учасником, який не має юридичної заінтересованості у результатах вирішення адміністративної справи, враховуючи інші критерії класифікації учасників адміністративного судочинства, є учасником, який сприяє здійсненню правосуддя, має спеціальні знання.

Водночас, сумнівим видається віднесення його до осіб, які обслуговують адміністративне судочинство чи допоміжних учасників адміністративного судочинства. Зокрема, як вказує Т.О. Коломoeць, перекладач фактично «обслуговує» судовий процес, надає послуги (про це свідчить і навіть нормативне формулювання «...оплатити послуги перекладача...» у ст. 68 КАС України), допомагає іншим особам, які беруть участь у справі, звідси й специфіка нормативного закріплення його процесуального статусу (§ 2 «Інші учасники адміністративного процесу» глави 5 «Учасники адміністративного процесу») [10, с. 68]. Водночас, ватро погодитись з позицією Г.І. Петрова, який свого часу зазначав, що немає і не може бути основних і неосновних (другорядних) груп або категорій суб'єктів права взагалі та адміністративного права зокрема. Суб'єкти права володіють різними правами та обов'язками, але однаковою за своєю юридичною сутністю правосуб'єктністю [15, с. 64]. Оскільки без перекладача неможливо створити належні умови комунікації між сторонами адміністративного судочинства, судом у випадках, якщо окремі з них не володіють мовою судочинства, йому належить найвагоміша роль у реалізації положень не лише засади мови судочинства, а й інших засад адміністративного судочинства, зокрема законності, рівності всіх учасників адміні-

стративного процесу перед законом і судом, змагальності сторін, забезпечення апеляційного та касаційного оскарження рішень адміністративного суду та інших.

Що стосується віднесення перекладача до учасників, які не наділені державно-владними повноваженнями; не належать до апарату суду; залучаються до участі у справі (не ініціюють власний вступ); до яких не може бути застосовано захід процесуального примусу (привід), то загалом не заперечуючи такий поділ, вважаємо, однак, що він є виключно теоретичним і не має практичного підґрунтя, оскільки окремі складові або не стосуються процесуального статусу перекладача в адміністративному судочинстві (не наділений державно-владними повноваженнями; не належить до апарату суду), або хоча і впливають із норм процесуального законодавства, що регламентують процесуальний статус перекладача у процесі, однак, не містять змістовної складової процесуального статусу перекладача, а визначають виключно процесуальні питання його участі у судочинстві (залучається до участі у справі (не ініціює власний вступ); не може бути застосовано захід процесуального примусу (привід)).

Перекладач є учасником, який має спеціальні знання, необхідні для здійснення перекладу в адміністративному судочинстві. Його функціональне призначення полягає у допомозі суду та іншим особам, які беруть участь у справі, повноцінно спілкуватися з тим учасником адміністративного процесу, який не володіє або недостатньою мірою володіє державною мовою. Для цього він здійснює послідовний або синхронний усний переклад того, що відбувається у судовому засіданні; усний чи письмовий переклад документів та інших матеріалів в обсязі, необхідному для учасника адміністративного процесу, який не володіє або недостатньо володіє державною мовою; письмовий переклад документів та письмових доказів у справі, що викладені мовою, якою не володіє суд та особи, які беруть участь у справі [7, с. 407]. Це дозволяє окремим науковцям стверджувати що перекладач належать до категорії спеціалістів як суб'єктів процесуальних правовідносин, для залучення

яких у процесуальному законодавстві існують правові підстави [18, с. 9-10]. Н.В. Софійчук з цього приводу вказує, що перекладачем є спеціаліст, який володіє спеціальними знаннями з іноземної мови чи сурдоперекладу та є фахівцем у сфері лінгвістики [19, с. 21].

Схожість функціонального призначення перекладача та спеціаліста полягає в тому, що вони володіють спеціальними знаннями. Однак, як вказує О.М. Михайлов, із такою точкою зору не можна погодитися, оскільки перекладач є самостійним суб'єктом процесуальних правовідносин, що пояснюється його правовим статусом, який суттєво відрізняється від статусу спеціаліста в адміністративному судочинстві [12, с. 167].

Відповідно до ч. 1 ст. 67 КАС України, спеціалістом є особа, яка володіє спеціальними знаннями та навичками застосування технічних засобів і може надавати консультації під час вчинення процесуальних дій з питань, що потребують відповідних спеціальних знань і навичок. Таким чином, спеціаліст, використовуючи свої спеціальні знання, надає допомогу щодо виявлення, фіксації, огляду доказових матеріалів, застосування для цього необхідних технічних засобів (фотографування, складення схем, планів, креслень тощо). Участь спеціаліста має важливе значення, оскільки його показання можуть містити фактичні дані, які підлягають аналізу, співставленню з іншими матеріалами і є підставою для висновків щодо обставин справи. Що ж стосується перекладача, то він сприяє здійсненню правосуддя, виступаючи посередником між учасниками адміністративного судочинства, які володіють та не володіють мовою судочинства.

Відповідно до ч. 2 ст. 68 КАС України, перекладач допускається ухвалою суду за клопотанням особи, яка бере участь у справі, або призначається з ініціативи суду. Суд забезпечує особі перекладача, якщо дійде висновку, що вона внаслідок неспроможності оплатити послуги перекладача буде позбавлена судового захисту. При цьому, відповідно до ч. 1 ст. 92 КАС України, витрати, пов'язані із залученням перекладачів, несе сторона, яка заявила клопотання про виклик перекладача. А відповідно до ч. 4 цієї ж статті, якщо залучення пе-

рекладачів здійснюються за ініціативою суду, а також у разі звільнення від сплати судових витрат або зменшення їх розміру, відповідні витрати компенсуються за рахунок Державного бюджету України в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України. За такого нормативного врегулювання, як вказує Т.О. Коломоець, реалізація права особи на лінгвістичну (мовну) допомогу в адміністративному судочинстві можлива як за ініціативою самої особи (ініціативні правовідносини), коли перекладач допускається до участі у справі за клопотанням особи, яка бере участь у справі, на підставі ухвали суду, так і за ініціативою суду (втручальні правовідносини), коли суд самостійно вирішує питання, дійшовши висновку про те, що особа не володіє або недостатньо володіє мовою, якою здійснюється адміністративне судочинство, й унаслідок неспроможності оплатити послуги перекладача буде позбавлена належного судового захисту. Тобто в першому випадку – за наявності ініціативи особи, яка бере участь у справі, її спроможності сплатити послуги перекладача; в іншому – ініціатива суду у вирішенні відповідного питання за наявності двох передумов: підстави для залучення перекладача та неспроможності особи оплатити його послуги [10, с. 68-69].

Проте, завданням адміністративного судочинства є захист прав фізичних та юридичних осіб у сфері публічно-правових відносин від порушень з боку органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових осіб, інших суб'єктів при здійсненні ними владних управлінських функцій на основі законодавства, в тому числі на виконання делегованих повноважень, шляхом справедливого, неупередженого та своєчасного розгляду адміністративних справ. Як вказує І.А. Балюк, публічно-правовий спір, який розглядається адміністративним судом, – це спір, у якому одна зі сторін є суб'єктом, який здійснює владні управлінські функції, тобто наділений державно-владними повноваженнями стосовно до іншої сторони [4, с. 89]. Такі спори виникають з приводу порушення органами державної влади прав, свобод та законних інтересів фізичних

та юридичних осіб. З урахуванням того, що обов'язковою стороною адміністративного судочинства виступає держава в особі органів державної влади, законодавець має забезпечити гарантії рівності сторін в адміністративному процесі.

Висновки. Процесуальною гарантією практичної реалізації положень засади мови судочинства в адміністративних судах є участь перекладача. КАС України визначає процесуальний статус перекладача як іншого учасника адміністративного процесу. При цьому, він є учасником, який не має юридичної заінтересованості у результатах вирішення адміністративної справи; сприяє здійсненню правосуддя; має спеціальні знання.

КАС України передбачає можливість залучення перекладача як за клопотанням особи, яка бере участь у справі, так і з ініціативи суду. При цьому, витрати, пов'язані із залученням перекладача, несе сторона, яка заявила клопотання про його виклик. Проте, з урахуванням того, що обов'язковою стороною адміністративного судочинства виступає держава в особі органів державної влади, законодавець має забезпечити гарантії рівності сторін в адміністративному процесі, в тому числі передбачивши право на безоплатне користування послугами перекладача для сторони адміністративного провадження, якою виступає фізична чи юридична особа незалежно від її спроможності оплатити послуги перекладача.

Література:

1. Адміністративне процесуальне (судове) право України: Підручник / За заг. ред. С.В. Ківалова. – Одеса: Юридична література, 2007. – 312 с.
2. Адміністративне процесуальне право України: [навч. посіб.] / Е.Ф. Демський. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 496 с.
3. Адміністративний процес України: [навч. посіб.] / [А.Т. Комзюк, В.М. Бевзенко, Р.С. Мельник] – К.: Прецедент, 2007. – 531 с.
4. Балюк І.А. Перекладач у господарському та інших судових процесах України / І.А. Балюк // Порівняльно-аналітичне право. – 2016. – № 3. – С. 89-92.

5. Бевзенко В.М. Участь в адміністративному судочинстві України суб'єктів владних повноважень: правові засади, підстави та форми: Монографія / В.М. Бевзенко – К.: Прецедент, 2010. – 475 с.
6. Діткевич І.І. Адміністративна процесуальна правосуб'єктність: Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Діткевич Інна Ігорівна. – К., 2011. – 230 с.
7. Кодекс адміністративного судочинства України: науково-практичний коментар / за заг. ред. Р.О. Куйбіди. – У 2 т. Т. 1. – К.: Книги для бізнесу, 2007. – 552 с.
8. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 р. № 2747-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2747-15/page>
9. Кодекс адміністративного судочинства України: Науково-практичний коментар / За заг. ред. С.В. Ківалова, О.І. Харитонової / С.В. Ківалов, О.І. Харитонova, О.М. Пасенюк, М.Р. Аракелян та ін. – Х.: ТОВ «Одіссей», 2005. – 552 с.
10. Коломoeць Т.О. Право особи на лінгвістичну (мовну) допомогу в адміністративному судочинстві: деякі теоретичні, нормативні та праксеологічні питання / Т.О. Коломoeць // Вісник Запорізького національного університету. – 2016. – № 4. – С. 64-72.
11. Леоненко М.І. Правове положення перекладача як суб'єкта забезпечення принципу національної мови кримінального судочинства / М.І. Леоненко // Вісник Запорізького державного університету. – 2003. – №1. – С. 1-7 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://web.znu.edu.ua/herald/issues/archive/articles/2729.pdf>
12. Михайлов О.М. Правовий статус інших учасників адміністративного судочинства в Україні: Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Олександр Миколайович Михайлов. – Одеса, 2015. – 238 с.
13. Основи адміністративного судочинства в Україні (навчальний посібник для юридичних факультетів та юридичних клінік) / За заг. редакцією Н.В. Александрової, Р.О. Куйбіди. – К.: Конус-Ю, 2006. – 256 с.
14. Остапенко Т.А. Суб'єкти адміністративного судочинства України / Т.А. Остапенко // Сучасний стан та перспективи розвитку української правової системи: Всеукраїнська конференція (16 липня 2011 р., м. Львів). – Львів: Західноукраїнська організація «Центр правничих ініціатив», 2011. – Т. II [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.court.gov.ua/sud5024/9/39/>
15. Петров Г.И. Сущность советского административного права / Г.И. Петров; отв. ред. О.С. Иоффе. – Ленинград: Изд-во Ленингр. ун-та, 1959. – 184 с.
16. Про засади державної мовної політики: Закон України від 03.07.2012 р. № 5029-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/5029-17/paran92#n92>
17. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 р. № 1402-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1402-19>
18. Ракитина Л.М. Участие специалистов в гражданском судопроизводстве: Автореф. дисс. ... канд. юрид. наук. / Л.М. Ракитина. – Саратов, 1985. – 18 с.
19. Софийчук Н.В. Производство следственных действий с участием иностранных граждан стран СНГ: по материалам Иркутской области и Республики Бурятия: Автореферат дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 / Н.В. Софийчук. – Иркутск, 2005. – 30 с.
20. Юридична енциклопедія. – К.: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М.П. Бажана, 2002. – Т. 4. – 2002. – 348 с.